

HISTORIESKRIVNINGEN OCH NATIONEN

WRITING THE NATION SERIES VOL. 1-9
(PALGRAVE MACMILLAN 2008-2015)

■ SIMON LARSSON

Det är ingen överdrift att påstå att den professionella historieskrivningens förhållningssätt till *Nationen* – som ämne och ramverk – har varit det mest intensivt diskuterade historiografiska forskningsproblemet hittills under 2000-talet. Försök har gjorts att hävda detta som ett globalt forskningsproblem, men i vilken mån det är så är tills vidare oklart. Det bör nog konstateras att intresset har varit som mest intensivt i Europa. Det är mot bakgrund av de europeiska nationernas nya situation i den Europeiska unionen som diskussionen upplevts som relevant. Finansiellt och juridiskt etableras allt starkare övernationella strukturer, men politiskt är den europeiska gemenskapen svag. Medlemsstaterna i öst och väst har olika historiska erfarenheter, förväntningar och intressen. Hör nationen till det förflutna eller är den på väg att få en renässans? Som Nancy Partner nyligen konstaterade så är den Europeiska unionens historiska berättelse byggd på tillbakablicken och insikten om farorna med nationalism. Men det existerar ingen gemensam framtidshorisont.¹

Kan då den professionella historieskrivningens historia ge vägledning? Den professionella historieskrivningen utvecklade sina institutioner i Europa. Även om talet om oväld och objektivitet alltid funnits så var institutionernas själva tillblivelse ett resultat av politiska processer. Professionella historiker har som kanske ingen annan grupp fått förhålla sig reflexivt till nationernas vara och icke-vara. Under åren 2003-2008 bedrevs det av *European Science Foundation* finansierade forskningsprogrammet *Writing the Nation: National Historiographies and the Making of Nation States in 19th and 20th Century Europe* och mellan 2009 och 2015 har in alles nio böcker publicerats. Jag skall ägna denna essay åt att diskutera några av dem.

Man kan grovt dela in publikationerna i två varianter: kartläggningar av områden som inte tidigare behandlats systematiskt i forskningen, samt mer teoretiskt drivna problematiseringar av den professionelle historikers förhållande

1 Partner: 'Our History/Your Myths'.

till nationen. Till den förstnämnda kategorin räknas då framförallt de två volymer som kartlägger framväxten av den professionella historieskrivningens europeiska institutioner och nätverk: *Setting the Standards* och *Atlas of European Historiography*. Även volymen *Disputed Territories and Shared Pasts* kan räknas hit. Det rör sig om påkostad och väl utförd empirisk forskning som nu får anses utgöra standardverken på områden där man tidigare bara haft lexikon att tillgå.

På en mellanposition placerar sig volymen *Transnational Challenges to National History Writing*. Där finns dels kartläggningar av alternativ till nationen, främst olika regioner, men även problematiserande diskussioner kring imperialistisk och kolonial historieskrivning. I vilken mån impliceras nationen som subjektet i all historieskrivning? Det visar sig att nationen som kategori haft en tendens att nästla sig in i många genrer som har som explicit utgångspunkt att fokusera på exempelvis regionen. En av författarna – Antonis Liakos – argumenterar för att en viss typ av generisk (snarast västeuropeisk) nationshistoria utgör en "implicit kanon" för all historieskrivning. Det känns igen men man blir som läsare oklar över författarens värderingar kring detta: bör inte historiker sträva efter största möjliga frigörelse från den typen av mönster?

Boken *The Contested Nation* från 2008 är den som i högst grad speglar projektets teoretiska ingångsvärden.² Nationen förklaras här vara historieskrivningens stora, identitetsgrundande berättelse och frågorna kretsar kring hur denna berättelse utmanats av, speglat och inkorporerat sina "utmanare" (*Others*), närmare bestämt kategorierna etnicitet, klass, religion och genus. Jag har en del invändningar mot *The Contested Nation*. För det första får man inte särskilt mycket ny kunskap. Att nationer konstruerats med hjälp av historia är sedan Eric Hobsbawm och Anthony Smith ett väl uppmärksammat faktum och här erbjuds snarast en repetition av nationalismforskningens grundantaganden. För det andra invänder jag mot volymens metod. Det klarläggs aldrig om nationens begreppsliga utmanare används analytiskt eller empiriskt. Överlag används de ändå analytiskt, men det ger hela framställningen ett teleologiskt drag. Vi vet att nationen inkorporerat sina utmanare, men några empiriska brottytor kring hur detta gick till erbjuds inte. Sensmoralen av det hela är närmast hegeliansk: nationen har nått sin historiska fulländning i nuet när den blivit medveten om sina föregående begreppsliga stadier. Det är det hela som är sanningen, sade (den sene) Hegel. Det hela är väl i det här fallet då nationshistoriernas uppgående i den Europeiska unionen.

Den allvarligaste aspekten av sammanblandningen mellan analytiska och empiriska begrepp gäller begreppet *Master narrative* eller "stor berättelse." De flesta författarna gör ingen skillnad mellan faktiskt existerande berättelser om

2 Volymen *A Global Perspective* är tänkt att utgöra en global version av den eurocentriska *The Contested Nation*. Det ligger en viss komik i att *The Contested Nation* är en mer än dubbelt så tjock bok som sin globala tvillingvolym.

nationen exempelvis i form av kanoniserade läroböcker under 1800-talets andra hälft, och forskarnas användande av berättelsebegreppet som analytiskt eller kanske snarare heuristiskt instrument. Det blir väldigt mycket tomt prat om "stora berättelser" helt enkelt. I Sverige skall det tydligen ha funnits en "demarkationslinje" mellan en sekulär och en lutheransk "stor berättelse". Jaså? Det *borde* det kanske ha gjort. Men som så ofta vid hegeliansk historieskrivning blir resultatet ett självbekräftande och slutet begreppskontinuum där historiska aktörer så väl som alternativa vägar osynliggörs. För det tredje kan man fråga sig var "utmanaren" *samhälle* tagit vägen? När nationalstaternas "stora berättelser" blir historiens enda subjekt tycks det mig, som om Margaret Thatchers slogan "there is no such thing as a society" tagits ad notam.

Glädjande nog uttrycker redaktörerna Chris Lorenz och Stefan Berger en viss skepsis över var projektet är på väg i bokens sammanfattande slutkapitel. Historieforskningens praktiska uppgift bör vara att utgöra en kritisk instans, säger de. De vill inte bidra till identitetsbildande historiepolic genom att sammanställa en europeisk kanon av nationers "stora berättelser".

Det är lätt att se den efterföljande volymen *Nationalizing the Past. Historians as Nation Builders in Modern Europe* som en nystart. Ämnet är i stort det samma, men man tar explicit avstånd från Hegelianismen³ i *The Contested Nation* för att bygga upp en mer empirisk analys av nationella historier. Inspiration hämtas från mikrohistorien i Carlo Ginzburgs anda. Vilka är det egentligen som skrivit nationella historier? I vilka situationer? Vilka förebilder, alternativ och strategier fanns för handen? Hur har de nationella historiernas faktaunderlag sett ut? Vilka faktorer har avgjort om en nationell historia blivit framgångsrik eller inte?

Nationalizing the Past innebär en vinst inte bara för den historiografiska forskningen utan också för den mikrohistoriska ansatsen i sig som här breddas och utvecklas. Det förutsättningslösa intresset för "vanliga människor" som varit mikrohistoriens särmerke, blir när det appliceras på historiker som vanligtvis förväntas vara "stora män" nyskapande och ögonöppnande. Faran för biografisk isolation som ibland hotar mikrohistoria motverkas genom ansatser till komparation och kontextualisering.

Den lingvistiska vändningen har på det historiografiska forskningsfältet aldrig utvecklats till särskilt intressant forskning. Sedan Hayden White i sin *Metahistory* (1973) hävdade att all historieskrivning är prefigurerad av retoriska mönster har en viss typ av allmänfilosofisk diskussion existerat kring vilken roll historikers språk spelar för framställningen av det förflutna. Men White själv har aldrig försökt bevisa sina teser empiriskt och konstigt nog existerar det väldigt få empiriska studier av hur historikers språk faktiskt fungerar. I *Nationalizing the Past* börjar denna kunskapslucka faktiskt fyllas igen. Många av författar-

3 Hegelianism är min benämning. Redaktörerna Lorenz och Berger säger "synthesizing macro-approach".

na visar hur framgångsrika nationshistorier uppvisar flera gemensamma drag med de religiösa och heroiska myter som en gång var mänsklighetens modersmål. Exempelvis gjorde 1800-talshistorikerna Jules Michelet och František Palacký bägge kontroversiella medeltida kättare (Jean d'Arc och Jan Hus) till symboler för nationerna. Redan här finns den urgamla myten om hjälten som offerar sig för gemenskapens etiska pånyttfödelse förberedd. Men det blev inte sämre av att Michelet och Palacký till följd av sina berättelser utsattes för förföljelser av sin egen tids politiska och religiösa etablissemang. Michelet och Palacký fördes aldrig till bålet utan blev sedemera uppburna och hyllade. Men deras personliga svårigheter förstärkte deras trovärdighet som bärare av de värden som de åberopade.

Hur uppstår metodologisk nationalism? Lorenz, Berger och många av projektdeltagarna upprepar gång på gång att komparativ metod är medicinen som skall övervinna den metodologiska nationalismen. Men resultaten visar att en viss typ av politiserad komparation ofta finns med för att stabilisera nationshistorierna. Det är naturligtvis en gammal sanning att inget är mer internationellt smittsamt än just nationalismen och dess föreställningar om nationell särart, men tesen utvecklas och får empirisk konkretion på många sätt i *Nationalizing the Past*.

Åtminstone jag har i internationella historikersammanhang gjort iakttagelsen att historiker från det forna östblocket kan mer om västlänternas historia än historiker från väst (däribland jag själv) kan om östlänternas. Många av de starkaste texterna i detta projekts olika publikationer arbetar komparativt längs axeln öst-väst och är skrivna av historiker från det forna östblocket. Det finns dock fortfarande en övervikt av västhistoriker bland projektdeltagarna. Hur som helst så bidrar öst-västkomparationerna till att bryta ned förgivettagna mönster som den "implicita kanon" som tidigare diskuterats. En av de bästa texterna är "To Whom Does Byzantium Belong? Greeks, Turks and the Present of the Medieval Balkans" av Johannes Niehoff-Panagiotidis som finns i volymen *The Uses of the Middle Ages in Modern European States* (2011). Niehoff-Panagiotidis text är en utmärkt kombination av intressanta fakta och oväntade, men precisa jämförelser. Att medeltidsbruk var grundläggande för de romantiska nationshistorierna under 1800-talet i väst är väl känt. Desto intressantare blir det då att få höra att medeltiden som begrepp spelat mycket liten roll för de nuvarande Balkanländerna. Dels har det att göra med Konstantinopels fall 1453 som innebar att regionens historieskrivning fick en cesur som varade i ett par århundraden. Den historiepolitiska efterfrågan har sedan sökt sig längre tillbaka, för Rumänerna tillbaka till tiden som romersk provins. "Orientens latinare" lanserade Nicolae Iorga dem som; för Grekland har nationshistorien sökt sig tillbaka till den klassiska epoken, som det fanns stor efterfrågan på i väst. Det gör ont att läsa om "restaurationen" av Acropolis under 1800-talet där det klassiska monumentet stod sammanbyggt med romerska, Bysantinska, Franska, Katalanska och Ottomanska stilar – alltsammans spår av den brokiga historien. Men under vägledning av tysk *Altertums-*

wissenschaft kasserades allt som inte ansågs höra till antiken. Den lilla nationens förflutna tillrättalades för att tjäna som förebild för den stora.

Som lärare har jag ibland fått frågan varför man skall studera medeltiden över huvudtaget. Ett svar kan vara att medeltiden har spelat en mycket stor roll för de moderna nationernas identitetsbildning, även om den inte gör det nu längre. *The Uses of the Middle Ages in Modern European States* hör till projektets tunnare volymer. Det är synd för det är ett mycket intressant ämne. Nästan alla kapitel är mycket läsvärda, men redaktörernas (R. J. W. Evans och Guy P. Marchal) introduktion och sammanfattning är mycket korta. De menar att medeltidsbruket varit typiskt framförallt för Europas nyare och mindre stater. När dessa har brutit sig ut ur ett större imperium har man instrumentaliserat medeltiden för att uppfinna sig ett nationellt förflutet. Men i kapitlen sedan visar det sig att detta inte alltid stämmer. Balkanländerna har inte gjort det och inte heller Holländarna. Och nog saknar man kapitel om exempelvis Frankrikes och Tysklands medeltidsbruk. Varför kallas till exempel Hitlertyskland för tredje riket?

Den sista boken som producerats inom projektet är Stefan Bergers (med viss hjälp av Sebastian Conrad) *The Past as History. National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe* (2015). Det är ett översiktsverk, en syntes av den nationella historieskrivningen i Europa från 1750 till dags dato. Den lämpar sig väl som grundbok på historiografikurser. Visst ägnas det mesta utrymmet åt de tre stora: Tyskland, Frankrike och Storbritannien, men Berger inkorporerar mycket av lärdomarna från projektet varför boken ändå är bredare och mer uppdaterad än jämförbara verk.

SIMON LARSSON

FORSKER

INSTITUTIONEN FÖR IDÉ- OCH LÄRDOMSHISTORIA

UPPSALA UNIVERSITET

SIMON.LARSSON@IDEHIST.UU.SE

LITTERATUR

- Berger, S. & C. Conrad (red.): *The Past as History: National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2014.
- Berger, S & C. Lorenz (red.): *Nationalizing the Past: Historians as Nation Builders in Modern Europe, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.
- Berger, S & C. Lorenz (red.): *The Contested Nation: Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2008.
- Evans, R.J.W. & Guy P. Marchal (red.): *The Uses of the Middle Ages in Modern European States: History, Nationhood and the Search for Origins, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2011.
- Frank, Tibor & Frank Hadler (red.): *Disputed Territories and Shared Pasts: Overlapping National Histories in Modern Europe, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.

Middel, Matthias & Lluís Roura i Aulinas (red.): *Transnational Challenges to National History Writing, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.

Partner, Nancy: 'Our History/Your Myths: Narrative and National Identity', *Storia della storiografia* vol 61, 2012:1, s. 155-170.

Porciani, Ilaria & Jo Tollebeek (red.): *Setting the Standards: Institutions, Networks and Communities of National Historiography, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.

Porciani, Ilaria & Lutz Raphael (red.): *Atlas of European Historiography: The Making of a Profession, 1800-2005, Writing the Nation Series*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010.